

Stepan Ivanyk

Mileny Rudnickiej próba rekonstrukcji systemu estetyki Leona Battisty Albertiego

W 2011 roku autorowi niniejszego artykułu udało się odnaleźć w Państwowym Archiwum Obwodu Lwowskiego napisany po polsku, 240-stronicowy maszynopis pod tytułem *Rola matematyki w estetyce Albertiego. Przyczynek do zbadania matematycznych podstaw sztuki i estetyki wczesnego Odrodzenia*¹. Okazało się, że jest to tekst pracy doktorskiej, obronionej w 1918 roku na Uniwersytecie Lwowskim przez Milenę Rudnicką, która jest znana przede wszystkim jako jedna z najbardziej rozpoznawalnych postaci ukraińskiego ruchu ideologiczno-politycznego XX wieku, a także jako pionierka ukraińskiego feminizmu.

Autorka urodziła się 15 lipca 1892 roku w galicyjskim miasteczku Zborów. Jej ojciec, Iwan Rudnicki, był Ukraińcem, a matka, Ida Spiegel – Żydówką. W 1910 roku ukończyła gimnazjum we Lwowie i wstąpiła na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Lwowskiego, gdzie, jako przedmioty główne, studiowała filozofię i matematykę. Podczas pierwszej wojny światowej kontynuowała studia na Uniwersytecie Wiedeńskim, skąd powróciła do Lwowa, gdzie w 1918 roku obroniła doktorat z filozofii. W latach 1921–1928 Rudnicka prowadziła działalność pedagogiczną w Seminarium Na-

---

¹ M. Rudnicka, *Rola matematyki w estetyce Albertiego. Przyczynek do zbadania matematycznych podstaw sztuki i estetyki wczesnego Odrodzenia*, Lwów 1918, PAOL, Zbiór 26, opis 4, jednostka 530.

uczucielskim oraz na Wyższych Kursach Pedagogicznych we Lwowie, w latach 1928–1939 była przewodniczącą „Союзу українок” [„Związku Ukrainek”], zaś w latach 1928–1934 – posłanką na Sejm Rzeczypospolitej Polskiej i deputowaną do Ligi Narodów w Genewie. Równocześnie prowadziła ożywioną działalność dziennikarską, była redaktorem czasopism „Наша мета” [„Nasz Cel”] (1918), „Наш прапор” [„Nasz Sztandar”] (1920–1921), „Діло” [„Sprawa”] (1922–1935) i „Жінка” [„Kobieta”] (1935–1939). W 1939 roku wyjechała do Krakowa, a później przebywała na emigracji w Berlinie (1940–1943), w Pradze (1943–1945), w Filadelfii (1945–1946), w Genewie (1946–1950), w Nowym Jorku (1950–1958), w Rzymie (1958–1959) i w Monachium (1959–1976). Zmarła 29 marca 1976 roku. Wszyscy bracia Rudnickiej byli znanymi działaczami ukraińskimi: Mychajło (1889–1975) – krytykiem literackim, Wołodymyr (1890–1974) – prawnikiem, Iwan (1896–1995) – dziennikarzem, Anton (1902–1975) – kompozytorem, a jej syn, Iwan Łysiak-Rudnicki (1919–1984) – jednym z najwybitniejszych historyków ukraińskich XX wieku².

Kontynuując wątek pracy doktorskiej Rudnickiej, warto zauważyć, że nie jest znany jej promotor. Niewykluczone, że był nim założyciel filozoficznej szkoły lwowsko-warszawskiej, Kazimierz Twardowski, który w tamtym czasie prowadził na Uniwersytecie Lwowskim ożywioną działalność dydaktyczną. Jednakże treść pracy wskazuje raczej na innego badacza, ucznia Twardowskiego – Władysława Witwickiego, który prowadził na Uniwersytecie Lwowskim „Ćwiczenia estetyczne” (semestr zimowy i letni roku akademickiego 1913/1914) oraz „Analizy estetyczne” (semestr zimowy roku akademickiego 1913/1914)³. Niezależnie jednak od tego, kto był promotorem Rudnickiej, jej praca doktorska wydaje się posiadać wysoką wartość zarówno historyczną, jak i teoretyczną.

---

² Niedawno ukazał się w druku zbiór prac Iwana Łysiaka-Rudnickiego w języku polskim: Łysiak-Rudnicki I. *Między historią a polityką*, pod red. J. Hrycaka, Wrocław 2012.

³ Dane według: C. K. *Uniwersytet Cesarza Franciszka. Skład Uniwersytetu i program wykładów*, Lwów 1914, 1915.

Celem rozprawy doktorskiej było wskazanie matematycznych podstaw systemu estetycznego Leona Battisty Albertiego (1404–1472), włoskiego filozofa, malarza, architekta i poety epoki renesansu. Wartość postawionego celu motywuje Rudnicka potrzebą walki z „resztkami romantyzmu”, który przeciwstawia matematykę i twórczość artystyczną, oraz „przesadami”, zgodnie z którymi przez naukowe ugruntowanie sztuki burzy się poczucie piękna. Narzędzi do walki z tymi stanowiskami w teorii estetyki należy, według niej, szukać przede wszystkim u myślicieli epoki renesansu, którzy z wyjątkową stanowczością starali się dopatrywać naukowego ugruntowania estetyki. Właśnie dlatego Rudnicka w swojej pracy odwołuje się do teoretycznej spuścizny Albertiego.

Alberti nie pozostawił ostatecznej teorii piękna, dlatego też niezbędna jest jej rekonstrukcja, oparta na analizie poglądów estetycznych, zawartych w trzech jego traktatach: *Della pittura* [O malarstwie] (1435), *De re aedificatoria* [O architekturze] (1450–1452) i *De statua* [O rzeźbie] (1464). Dokonać takiej rekonstrukcji Rudnicka chce przede wszystkim „przez wyłanianie poglądów [Albertiego – S.I.] z poszczególnych traktatów, przez wiązanie ich w logiczną całość przez uzupełnienie luk”⁴.

1. Definicja piękna

Punktem wyjścia do zrekonstruowania systemu estetycznego Albertiego są jego definicje piękna. Rudnicka wskazuje w pismach Albertiego dwa sformułowania o charakterze definicyjnym:

(A) „Piękno jest pewną, według reguł dokonaną zgodnością wszystkich części przedmiotu, tak że nie można mu nic dodać, ująć albo w nim zmienić, nie czyniąc go tym samym gorszym”;

(B) „Piękno jest pewnego rodzaju zgodnością i współdzwiękiem części w całości, wykonanym według pewnej określonej liczby, sto-

---

⁴ M. Rudnicka, *Rola matematyki w estetyce Albertiego. Przyczynek do zbadania matematycznych podstaw sztuki i estetyki wczesnego Odrodzenia*, Lwów 1918. PAOL, Zbiór 26, opis 4, jednostka 530, s. 7.

sunku i rozmieszczenia, jak tego wymaga harmonia, tj. najdoskonalwsze i najwyższe prawo przyrody”⁵.

Zdaniem Rudnickiej definicje te tylko z pozoru odnoszą się do różnych pojęć. W istocie w obu chodzi bowiem o pojęcie harmonii⁶, tj. doskonałą zgodność części pewnej całości, osiągniętą dzięki spełnieniu zasad „liczby, proporcji i kompozycji”. Definicje różni sposób ujęcia. Definicja (A) jest wyrażona w języku potocznym, zaś definicja (B) – w języku teoretycznym. Różnicę tę Rudnicka wyjaśnia faktem, że definicję (A) Alberti podaje na początku traktatu o architekturze, przed wprowadzeniem pojęcia liczby, proporcji i kompozycji⁷, natomiast definicja (B) zostaje podana na końcu tegoż traktatu, czyli już po wprowadzeniu powyższych terminów i zaznajomieniu czytelnika z ich znaczeniem.

Porównując definiensy obydwu definicji, Rudnicka zwraca też uwagę na to, że potocznemu sformułowaniu „nie można nic dodać, nic ująć”, występującemu w definicji (A), odpowiada w definicji (B) estetyczny postulat proporcji (*finitio*), który sprowadza się do zakazu dodawania i ujmowania składników, czy też zwiększenia lub zmniejszenia relatywnej wielkości dzieła sztuki. Niezbędną częścią tego postulatu jest też pojęcie liczby (*numerus*). Oprócz tego zachodzi również analogia między zakazem zmiany z pierwszej definicji, a postulatem poprawnego rozmieszczenia (*collocatio*) w tej drugiej. W obu definicjach piękna omawianego filozofa, pojęcie *cocinnitas* figuruje jako „zgodność części [przedmiotu lub całości]”, przy czym określenie tej zgodności związane jest z pojęciami *numerus*, *finitio* i *collocatio*. Rudnicka pisze:

Widzimy więc, że obie definicje piękna są ze sobą zgodne, obie bowiem widzą istotę piękna w doskonałej zgodności w obrębie dzieła sztuki i obie uzależniają tę harmonię od wypełnienia zasad liczby, proporcji i rozmieszczenia⁸.

⁵ Tamże, s. 167.

⁶ W oryginale – *concinnitas*.

⁷ W oryginale – *numerus*, *finitio* i *collocatio* odpowiednio.

⁸ Tamże, s. 168–169.

Stąd Rudnicka wysuwa następujące twierdzenie, dotyczące relacji pojęcia piękna i pojęcia *concinnitas*:

(1) Pojęcie *concinnitas* jest *genus proximum* pojęcia piękna.

Podobnie jest w odniesieniu do pojęć *numerus*, *finitio*, *collocatio* i ich relacji do terminu *concinnitas*.

(2) Pojęcia *numerus*, *finitio* i *collocatio* w estetycznej teorii Alberta odgrywają rolę koniecznych, ale niewystarczających składników pojęcia *concinnitas*, natomiast jego składnikiem koniecznym i wystarczającym jest dopiero koniunkcja tych trzech komponentów:

Stwierdzić należy, że na ogół *concinnitas* jest w teorii piękna Alberta najwyższą zasadą estetyczną, dla zaistnienia której potrzeba koniecznie wypełnienia w równej mierze postulatów wszystkich trzech kategorii: liczby, proporcji i kompozycji⁹.

Wywody Rudnickiej zyskują na jasności, gdy wskazane zależności definicyjne przedstawimy symbolicznie. Przyjmijmy następujące oznaczenia:

A – „*x* jest piękny”;

B – „*x* jest harmonijny”;

C – „*x* jest wykonany «według liczby»”;

D – „*x* jest proporcjonalny”;

E – „*x* jest dobrze skomponowany”.

Otrzymujemy następujące reprezentacje twierdzeń (1) i (2):

(1) $A \rightarrow B$,

(2) $B \stackrel{\text{def.}}{\leftarrow} (C \wedge D \wedge E)$,

Definicja piękna Alberta otrzyma postać:

$A \rightarrow (C \wedge D \wedge E)$.

Wykazanie matematycznego charakteru piękna, wymaga więc wykazania tożsamości charakteru wszystkich trzech niezbędnych składników *concinnitas*¹⁰. Implikuje to ich bezpośrednią analizę.

⁹ Tamże, s. 171.

¹⁰ *Numerus*, *finitio* i *collocatio*.

2. Pojęcie *numerus*

Numerus jest według Albertiego pierwszym składnikiem piękna, koniecznym warunkiem powstania harmonii. Do estetyki pojęcie to zostało przeniesione przez Albertiego z matematyki; włoski filozof w swoich tekstach nie tylko nie podaje żadnej definicji tego pojęcia, ale też nie mówi nic o sposobie, w jaki *numerus* przyczynia się do powstania piękna, dlaczego jest jego niezbędnym elementem, ani jaki jest jego stosunek do dwóch pozostałych komponentów piękna, czyli *finitio* i *collocatio*. Innymi słowy, brak jest u Albertiego teoretycznego uzasadnienia podstawowej tezy, która wyjaśniałaby znaczenie pojęcia *numerus* dla teorii estetyki.

Rekonstrukcji pojęcia *numerus* u Albertiego można, według Rudnickiej, dokonać przez analizę sposobu użycia pojęcia *numerus* w teoriach poszczególnych sztuk (rzeźby, malarstwa i architektury). Dociekanie to prowadzi Rudnicką do poglądu, że termin *numerus* w systemie estetycznym Albertiego występuje w trzech sensach. Ścisłej ujmując:

(1) dla oznaczenia liczby (np. oznaczenie liczby okien, drzwi, kolumn itd. w architekturze);

(2) jako sposób wyrażenia *finitio* i *collocatio* (np. określanie wymiarów poszczególnych części budynku i ich wzajemnego podporządkowania, czyli kształtów i kompozycji architektonicznych);

(3) jako cechujący się magiczną siłą i doskonałością symbol pewnych zjawisk i przedmiotów przyrody.

Co się tyczy terminu *numerus* w trzecim znaczeniu, nie wiąże się on z całością systemu estetycznego Albertiego i nie ma zastosowania w definicji piękna. Natomiast jeśli chodzi o znaczenia (1) i (2), noszą one wyraźnie matematyczny charakter.

3. Pojęcie *finitio*

U Albertiego znajdujemy następującą definicję pojęcia *finitio*: „Przez wyraz *finitio* rozumiem pewną wzajemną odpowiedniość

między sobą linii, którymi mierzy się wymiary długości, szerokości i wysokości”¹¹.

Bardziej precyzyjne ujęcie znaczenia pojęcia *finitio* następuje niebagatelnych trudności. Wyzwanie, jakie stawia, uwydatnia się szczególnie, gdy poszukuje się bezpośredniego odpowiednika w tłumaczeniu go na język niemiecki. Różni autorzy podają takie propozycje, jak: *Beziehung* („stosunek”, „związek”), *Umriss* („kontur”, „obrys”), *Begrenzung* („ograniczenie”, „restrykcja”) i *Grenzbestimmung* („oznaczenie granicy”).

Podobnie jak w przypadku pojęcia *numerus*, zadanie doprecyzowania lub zawężenia znaczenia pojęcia *finitio* Rudnicka realizuje poprzez analizę kontekstów, w jakich to pojęcie zostało zastosowane przez Alberta do opisu konkretnych sztuk. Badanie ujawniło następujące znaczenia, w których *finitio* upatrywane jest jako:

(1) konturowy rysunek, matematycznie ugruntowana perspektywa linearna (w malarstwie);

(2) zasada normująca względne wymiary (kształt) wielkości dwuwymiarowych, tj. płaszczyzn, i trójwymiarowych, tj. brył (w architekturze);

(3) praktyczna metoda, służąca do dokładnego podania – w liczbach – przy pomocy specjalnego przyrządu położenia części rzeźby: wymierzenia ich odległości od osi centralnej (w rzeźbie).

Zdaniem Rudnickiej, wspólnym mianownikiem wszystkich tych znaczeń jest to, że w każdym z nich chodzi o oznaczenie granic przedmiotu. Znaczenie pojęcia *finitio* najlepiej więc oddają słowa „ograniczenie” lub „oznaczenie granicy”. A jeżeli dodatkowo wziąć pod uwagę to, że „Alberti ma na myśli nie bezwzględną wielkość przedmiotu, lecz jego wymiary relatywne, absolutny kształt, którego fundamentem jest idea proporcjonalności”¹², to jako określenia bliskoznacznego do terminu *finitio* można też użyć terminu „proporcja”.

Na poparcie tej interpretacji Rudnicka przywołuje jeszcze inny argument: w pracach *O architekturze* i *O malarstwie*, synonimicznie do pojęcia *finitio*, występuje również pojęcie *circu-*

¹¹ Tamże, s. 143.

¹² Tamże, s. 144.

mscriptio („kontur”). Zadaniem wykonania konturu jest nie tylko nadanie kształtu, dostarczenie szkicu jakiegoś przedmiotu, lecz przede wszystkim proporcjonalne rozczłonkowanie całości na części oraz proporcjonalne ustosunkowanie części wobec całości. Dla tego istotą pojęcia *circumscriptio* jest właśnie oznaczenie względnych wymiarów płaszczyzn i brył w celu podania ich absolutnej granicy – takie uchwycenie wymiaru przedmiotów opiera się na proporcjonalności. Z kolei w traktacie *O rzeźbie*, w charakterze synonimu *finitio* pojawia się pojęcie *dimensio*, które także pokrywa się z pojęciem „proporcji”. Podobieństwo to zachodzi, ponieważ *dimensio* oznacza metodę oddania trwałych i niezmiennych elementów postaci ludzkiej („absolutnych granic”), poprzez podanie stałych stosunków jej wymiarów.

W konsekwencji traktowanie terminu *finitio* jako synonimicznego do „proporcji”, pozwala Rudnickiej wypracować wniosek o matematycznym charakterze tego pojęcia.

4. Pojęcie *collocatio*

W odróżnieniu od jednozdaniowej definicji pojęcia *finitio*, charakterystyka pojęcia *collocatio* jest u Albertiego bardzo obszerna:

Kolokacja dotyczy położenia i rozmieszczenia części. Bardziej wpada w oko tam, gdzie ją źle zastosowano, niż tam, gdzie ją urzeczywistniono jak należy. Albowiem przeważnie pochodzi ona z sądu wrodzonego ludzkiemu poczuciu estetycznemu. W dużym stopniu zależy [tu: polega – S. I.] także na rodzaju *finitio*. Następujące uwagi mogą jednak służyć jako wskazówki w omawianej kwestii: nawet najdrobniejsze cząstki przedmiotu przyczyniają się do wyrażenia piękna, jeśli są umieszczone na właściwym miejscu; jeśli zaś są uporządkowane nieodpowiednio w sposób ich niegodny i dla nich niestosowny, tracą swój urok, jeśli same dla siebie są piękne. Jest bowiem rzeczą naturalną, że prawa strona musi w doskonałej równości odpowiadać stronie lewej. Dlatego będziemy przede wszystkim zwracać uwagę na to, aby wszystkie, nawet najmniejsze szczegóły, tak były rozmieszczone, by ich liczba, kształt i wygląd były do siebie ustosunkowane ze względu na plan i kierunek. To znaczy, aby wzajemnie odpowiadały so-

bie strona prawa i lewa, góra i dół, bliskie bliskiemu, równe równemu na ozdobę tego ciała, którego one są składnikami¹³.

Charakterystyka ta została określona przez Rudnicką jako „długa i nie bardzo jasna”¹⁴, a więc, podobnie jak w wypadku terminów *numerus* i *finitio*, wymagająca rekonstrukcji. Rekonstrukcja ta zaś powinna się oprzeć na zasadniczym wniosku, wyprowadzonym z analizy powyższej definicji, a mianowicie, że *collocatio* jest pojęciem złożonym z kilku innych, prostszych pojęć. Jako części składowe sensu terminu *collocatio*, Rudnicka proponuje wyróżnić pojęcia „symetria”, „ład”, *finitio* i „zmysł estetyczny”.

Alberti upatruje istotę symetrii w pojęciu *corrispondenza*, które w swoich traktatach eksplikuje jako „wzajemną odpowiedniość części”, „równość przeciwległych boków”, „równość odległości i odpowiadających sobie kątów”, „doskonałą równowagę między lewą a prawą stroną”¹⁵.

Główny nacisk w definicji *collocatio* kładziony jest na „położenie i umieszczenie części”. Znaczy to, że na czołowe miejsce w znaczeniu tego terminu wysuwa się aspekt lokalizacji składników całości (podczas gdy w pojęciach *numerus* i *finitio* – kwestia ilości i wielkości składników odpowiednio). *Collocatio* to tyle, co osiągnięcie ładu – wyznaczenie każdemu składnikowi najodpowiedniejszego miejsca, aby właśnie dzięki temu uporządkowaniu składników uzyskać piękno całości. Termin *collocatio* można w związku z tym przełożyć jako „rozmieszczenie”, „uporządkowanie”, „ugrupowanie”, „uszeregowanie”, „połączenie” czy też „kompozycja”. Rudnicka zdecydowanie opowiada się za terminem „kompozycja” – jako tym, który najlepiej oddaje znaczenie łacińskiego *collocatio*.

Część definiensa terminu *collocatio*, w której mowa o tym, że *collocatio* „w dużym stopniu zależy od rodzaju *finitio*”, wskazuje, że między tymi dwoma pojęciami zachodzi pewien związek. Według Rudnickiej:

---

¹³ Tamże, s. 153–154.

¹⁴ Tamże, s. 155.

¹⁵ Tamże, s. 103.

(a) celem *collocatio* jest zaistnienie ładu – ułożenie części w piękną całość;

(b) suma niekształtnych, nieforemnych, brzydkich elementów, nie może utworzyć pięknej całości;

(c) stosunki wymiarów elementów całości powinny być więc wyznaczone według prawa *finitio*.

W ten sposób związek *collocatio* i *finitio* przybiera następujący charakter: proporcja (*finitio*) jest koniecznym, ale niewystarczającym składnikiem kompozycji (*collocatio*).

Zmysł estetyczny wreszcie, to rodzaj wrodzonej władzy umysłowej, która służy do wydawania sądów estetycznych i reaguje silniej i bardziej bezpośrednio na rzeczy brzydkie niż na piękne, na uchybienia pod względem piękna niż na jego realizację. *Collocatio*, w sensie estetycznego zmysłu artysty, występuje w roli naczelnej instancji, rozstrzygającej o rozmieszczeniu części w całości¹⁶.

Trzy, z czterech wyodrębnionych przez Rudnicką komponentów pojęcia *collocatio* („symetria”, „ład” i *finitio*), noszą charakter „matematyczny”, natomiast w sprawie czwartego składnika *collocatio*, czyli pojęcia „zmysłu estetycznego”, Rudnicka zajmuje stanowisko niekonsekwentne do poprzednich. Niekiedy uważa ona to pojęcie za czysto subiektywne, niematematyczne (gdyż jest ono „pierwiastkiem matematycznie niesprawdzalnym i nieobliczalnym, leżącym poza obrębem matematyki i w ogóle nauki”¹⁷), niekiedy zaś dopatruje się pewnej analogii między oceną prawdziwości twierdzeń matematycznych a oceną prawdziwości twierdzeń estetycznych (opartych na zmyśle estetycznym), a mianowicie, że wydaniu sądu estetycznego (np. że piękna rzecz jest piękna, a brzydka jest brzydka) towarzyszy ta sama pewność i wiarygodność, która towarzyszy wyda-

---

¹⁶ Warto zwrócić uwagę na to, że Rudnicka w zasadzie nie mówi nic o wzajemnym stosunku składników *collocatio*: „symetrii”, „ładu”, *finitio* i „zmysłu estetycznego”. Kwestię tę należałoby jednak gruntownie przeanalizować, ponieważ jej rozstrzygnięcie mogłoby poważnie przyczynić się do wyjaśnienia istoty i struktury pojęcia *collocatio* (wydaje się bowiem, że np. symetria jest tylko szczególnym przypadkiem ładu).

¹⁷ Tamże, s. 156–157.

niu sądu matematycznego¹⁸. Istnieją podstawy, by uważać, że druga interpretacja trafniej odzwierciedla poglądy samego Albertiego na istotę zmysłu estetycznego. W swoich poglądach Alberti przeciwstawia zmysł estetyczny subiektywnemu upodobaniu: zmysł ten odpowiada właśnie za wydawanie obiektywnych, prawdziwych sądów estetycznych, a nie sądów opierających się na subiektywnym guście. Zmysł estetyczny, według Albertiego, jest jednakowy u wszystkich ludzi i działa całkowicie analogicznie do umiejętności logicznego rozumowania i zdolności pojmowania prawd matematycznych:

Jest rzeczą osobistego gustu, że podoba się jednemu ta, drugiemu zaś inna piękna kobieta. Rzeczą zaś nieomylnego poczucia wewnętrznego i przekonania, pewnej wewnętrznej wrodzonej władzy intelektualnej jest to, że każdy człowiek piękny przedmiot musi uznać za piękny. [...] Twoje sądy o pięknie mają swe źródło nie w jakimś osobistym przypuszczeniu, lecz w pewnej wrodzonej nam władzy umysłowej i racji¹⁹.

W przeciwnym razie estetyka nie mogłaby rościć sobie prawa do naukowości²⁰.

5. Wyniki analizy

Mimo że Rudnicka nie dokonała ostatecznej interpretacji pojęcia „zmysłu estetycznego” u Albertiego, jej konkluzja jest następująca: w treści pojęcia piękna (tj. harmonii) Albertiego dominują pierwiastki matematyczne, a to oznacza, że ma ono (oraz cały zbudowany na nim system estetyczny Albertiego) charakter matematyczny²¹. Pozwoliło to autorce na wyszczególnienie następujących konsekwencji dla całokształtu poglądów Albertiego na sztukę.

---

¹⁸ Np. $2 + 2 = 4$.

¹⁹ Tamże, s. 12.

²⁰ To z kolei znaczy, że pojęcie *collocatio*, na równi z pojęciami *numerus* i *finitio*, ma charakter czysto, a nie częściowo – jak to utrzymuje Rudnicka – matematyczny.

²¹ Za istotną wadę pracy Rudnickiej trzeba też uznać to, że nie sprecyzowała ona, co sama rozumie przez „charakter matematyczny”; jej kryteria matematyczno-

a. Naukowość sztuki

Oparcie estetyki na matematyce pozwoliło Albertiemu na podniesienie sztuki z poziomu rzemiosła (*artes mechanicus*) do wyżyn nauki (*artes liberales*), a więc przekształcenie estetyki w naukę, która bada i wykrywa trwałe i niezmiennie zasady sztuki, pewne i obiektywne kryteria piękna. W ten sposób udało się Albertiemu zwalczyć subiektywistyczne traktowanie istoty piękna i sztuki jako nienaukowe.

b. Jedność sztuki

Matematyczne pojęcie harmonii odgrywa w systemie Albertiego rolę podstawy jedności sztuki: jest ono wspólnym mianownikiem nie tylko malarstwa, rzeźby i architektury, ale i muzyki, z której właśnie zostało przez Alberta zaczerpnięte. W ten sposób harmonia staje się łącznikiem między zjawiskami optycznymi a akustycznymi; staje się wspólną podstawą estetycznych wrażeń słuchowych i wzrokowych.

c. Zadania artysty

Matematyczne podstawy estetyki i sztuki powodują, że w twórczości artystycznej moment intelektualny zajmuje bardziej uprzywilejowane miejsce nad momentem uczuciowym i intuicyjnym: sztuka jest rodzajem wiedzy, nie ekspresji. Prawdziwy artysta osiąga harmonię nie w twórczym procesie improwizacji ani nie „przez przypadek”, lecz „według z góry przemyślanego i konsekwentnie przeprowadzonego planu”. Wszystkie elementy pięknego dzieła sztuki muszą być głęboko przemyślane, związane ze sobą węzłem matematycznej konieczności: dlatego koniecznym dla artysty jest znajomość matematyki.

ści analizowanych pojęć są zmienne: kryterium bywa przynależność oznaczającego to pojęcie terminu do podstawowej terminologii matematycznej; bywa nim niepodważalna (charakterystyczna dla sądów matematycznych) prawdziwość odwołującego się do tego pojęciu sądu itd.

Kategorie *numerus*, *finitio*, *collocatio* i *concinnitas* w sposób doskonale spełniają się w utworach przyrody, dlatego też artysta przede wszystkim powinien mieć postawę badacza, nastawionego na poznanie, odkrycie i objawienie we własnej twórczości artystycznej praw, według których tworzy przyroda. Prawa estetyki występują więc jako prawa obiektywne, imperatywy dla artysty. Estetyka może być zatem traktowana jako nauka normatywna.

Milena Rudnicka's attempt to reconstruct the system of aesthetics of Leon Battista Alberti

This paper is aimed to present and give a critical analysis of content of typescript *The role of mathematics in the aesthetics of Alberti* (Lvov, 1918) written by famous Ukrainian scientist and social activist Milena Rudnicka. The author reconstructs Alberti's theory of beauty in a specific way, based on an analysis of the major aesthetic concepts that Italian philosopher used in his main three treatises: *Della pittura* (1435), *De re aedificatoria* (1450–1452) and *De statua* (1464).

Keywords

mathematics, aesthetics, Renaissance, *numerus*, *finitio*, *collocatio*, *concinnitas*